

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آسیب‌شناسی مدرنیسم اسلامی

انتشارات
۸۱۷

دکتر جهانگیر مسعودی
استاد دانشگاه فردوسی مشهد

سرشناسه:	مسعودی، جهانگیر، ۱۳۴۴ -
عنوان و نام پدیدآور:	آسیب شناسی مدرنیسم اسلامی / جهانگیر مسعودی.
مشخصات نشر:	مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد، انتشارات، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری:	۲۰۴ ص. رقی. ۸۱۷
فروست:	انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد؛ ۸۱۷
شابک:	ISBN: 978-964-386-510-8
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیپا.
یادداشت:	کتابنامه: ص. [۱۸۷] - ۱۹۶.
یادداشت:	نمایه.
موضوع:	تجددگرایی (اسلام)
شناسه افزوده:	دانشگاه فردوسی مشهد، انتشارات.
رده‌بندی کنگره:	BP۲۲۹
رده‌بندی دیویی:	۲۹۷/۴۸
شماره کتابشناسی ملی:	۸۶۷۵۱۰۵

Islamic modernism

آسیب‌شناسی مدرنیسم اسلامی

پدیدآورنده: دکتر جهانگیر مسعودی
 ویراستار ادبی: هانیه اسدیپور فعال مشهد
 مشخصات: رقی، ۲۰۰ نسخه، چاپ اول، بهار ۱۴۰۱
 چاپ و صحافی: چاپخانه دقت
 بها: ۹۹۰/۰۰۰ ریال
 حق چاپ برای انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد محفوظ است.

انتشارات
۸۱۷

مراکز پخش:

فروشگاه و نمایشگاه کتاب پردیس: مشهد، میدان آزادی، دانشگاه فردوسی مشهد، جنب سلف یاس
 تلفن: ۳۸۸۰۲۶۶۶ - ۳۸۸۳۳۷۲۷ (۰۵۱)
 مؤسسه کتابیران: تهران، میدان انقلاب، خیابان کارگر جنوبی، بین روانمهر و وحید نظری، بن بست گشتاسب، پلاک ۸
 تلفن: ۶۶۴۸۴۷۱۵ (۰۲۱)
 مؤسسه دانشیران: تهران، خیابان انقلاب، خیابان منیری جاوید (اردیبهشت) نیش خیابان نظری، شماره ۱۴۲
 تلفکس: ۶۶۴۰۰۲۲۰ - ۶۶۴۰۰۱۴۴ (۰۲۱)

<http://press.um.ac.ir>

Email: press@um.ac.ir

تقدیم به
روح آسمانی برادر شهیدم
ایرج مسعودی

press.um.ac.ir

press.um.ac.ir

فهرست مطالب

۷	مقدمه
۹	فصل ۱. تقلیل گرایی و تحویل گرایی دینی
۱۰	سوپرکتیویسم
۱۲	انفعال گرایی دینی، سرنوشت دین در جهان فرامدرن
۱۴	نظریه انتخاب عقلانی
۱۷	بازارهای دینی
۲۵	برداشت نهایی
۳۳	فصل ۲. جامعه بیم زده دینی
۳۴	نظریه جامعه بیم زده (در معرض مخاطره)
۳۷	مخاطرات جهانی شدن
۴۰	جامعه بیم زده در نسبت با جامعه شناخت محور
۴۳	مخاطرات انسان ساخت
۴۵	جامعه بیم زده و از هم گسیختگی
۴۷	نظریه حراست و مراقبت
۴۸	انتظارات از روشن فکر نوگرا در جامعه بیم زده
۴۹	روشن فکر دینی شهروندی با هویت سه گانه در دنیای فرامدرن
۵۳	فصل ۳. قداست زدایی از ساحات دین
۵۵	تعریف و ضرورت امر قدسی
۶۲	روشن فکر مسلمان و قدسی زدایی از عالم

فصل ۴. آسیب یک‌جانبه‌گرایی و ضرورت کل‌گرایی.....	۷۳
رویکردهای تربیتی و روان‌درمانی کل‌نگر.....	۷۶
فصل ۵. شناخت‌درمانی و توقف در منزلگاه الهیات مدرن.....	۹۳
پروژه شناخت‌درمانی و چالش‌های الهیات مدرن.....	۹۴
ضعف‌های تئوریک پروژه شناخت‌درمانی.....	۱۰۰
نگاهی دیگر.....	۱۰۸
ضمیمه اول: رویکرد شناخت‌درمانی.....	۱۱۲
خاستگاه شناخت‌درمانی.....	۱۱۲
تعریف و تبیین رویکرد شناخت‌درمانی.....	۱۱۶
مبنای اصلی شناخت‌درمانی: الگوی ارتباط متقابل شناخت، هیجان و رفتار.....	۱۲۰
انواع روش‌های شناخت‌درمانی.....	۱۲۰
ضمیمه دوم: چرخش زبانی یا موج سوم فلسفه.....	۱۴۳
چرخش زبانی در فلسفه‌های قاره‌ای.....	۱۵۱
چرخش زبانی در فلسفه‌های تحلیلی.....	۱۶۲
ضمیمه سوم: سوژکتیویسم روح دنیای مدرن.....	۱۷۵
پیامدهای سوژکتیویسم در علم و تکنولوژی جدید.....	۱۸۴
منابع.....	۱۸۷
نمایه موضوعی.....	۱۹۷
نمایه اشخاص.....	۲۰۱

مقدمه

در نخستین مجلد از این مجموعه، با جریان مدرنیسم اسلامی آشنا شدیم. مدل شناخت درمانی^۱ به‌عنوان الگو و چهارچوب تحلیلی کمک کرد تا تصویری متفاوت از رفتار مدرنیست‌های مسلمان به‌دست آوریم. دانستیم که مهم‌ترین ویژگی آنان تأکید بر رویکرد شناخت‌درمانی است و تمرکز شناخت‌درمانی بر تشخیص و برطرف کردن خطاهای شناختی^۲ از دایره اندیشه مسلمانان. از نظر شناخت‌درمان‌ها، باید ذهن‌ها را شست‌وشو داد و انگاره‌های نادرست را از آن‌ها زدود و تصویرهای صواب از مفاهیم و واقعیت‌های دینی را جایگزین آن‌ها کرد تا بتوان رفتارها و کنش‌های مناسب دینی را از انسان‌های متدین انتظار داشت. ویژگی مهم بحث ما در مقام آسیب‌شناسی نیز پیروی از همین شیوه و رویکرد است. اکنون درصددیم با قبول شیوه بنیادینی که نواندیشان معاصر در تحلیل خود پذیرفته‌اند، به آسیب‌شناسی نتایج تلاش‌های آنان پردازیم.

نگاه از دریچه شناخت‌درمانی محاسن و معایب کار ایشان را آشکارتر می‌سازد. براین اساس نشان خواهیم داد که شناخت‌درمانی، ابزاری با ظرفیت‌های دوگانه است و تمرکز بر تغییر افکار به همان اندازه که نقش اصلاحی دارد، می‌تواند نقش تخریبی نیز بر جای گذارد. بدون شک اگر تغییر افکار به‌صورت و شیوه درخور انجام پذیرد، روشن‌فکر دینی را به مقصود خویش می‌رساند؛ اما اگر این راهبرد به‌صورت نادرست یا ناتمام اعمال گردد، خطرات و مشکلات عمیق‌تری را در حوزه دین‌داری پدید می‌آورد. یعنی آنچه نقش اصلی را در درمان‌گری برعهده دارد، کارکردی معکوس می‌یابد و خود به عاملی برای کژرفتاری و تخریب تبدیل می‌شود.

برهمین اساس، در این مجال به دو شیوه عمل می‌کنیم: در پاره‌ای از نقدها، رویکرد

1. Cognitive therapy
2. Cognitive Illusions

شناخت‌درمانی استنطاق شده و ایدئال بودن آن در الگو قرارگرفتن برای روشن‌فکران مسلمان مورد پرسش و تردید قرار می‌گیرد، اما در شیوه دوم با پذیرش روش شناخت‌درمانی، نسبت به شیوه به‌کارگیری و اعمال آن ایراداتی وارد می‌گردد و آسیب‌هایی در این زمینه نشان داده می‌شود. یک قانون خوب نیز ممکن است بد اجرا شود و به‌جای نتایج مقصود، به آسیب‌های ناخواسته منجر گردد. اگر از منشأ الهام ایده شناخت‌درمانی وام بگیریم، خواهیم دید که اتفاقاً نکته مزبور یکی از ظرایف مهم در کار شناخت‌درمان‌ها به‌شمار می‌آید. شناخت‌درمانی مانند جراحی‌های حساس و پرخطری است که جراح می‌کوشد تومور بدخیم را از مغز بیمار بیرون آورد و محلّ عمل را از تمام آثار مخرب غده سرطانی تخلیه و پاک‌سازی کند، اما درعین حال می‌داند ذره‌ای بی‌دقتی و مسامحه، جان بیمار را به‌خطر می‌اندازد و انسانی را که می‌توانست با تومور مزبور سال‌های محدودی زندگی کند، به ورطه نابودی و مرگ زودرس و آبی برساند. ازاین‌رو، جراح در مقام عمل نهایت وسواس و احتیاط را به‌کار می‌گیرد تا مبدا مسیر درمانگری به‌ضدّ خود تبدیل شود.

بدین‌سان، یکی از مناظر انتقادی در بحث حاضر، توجه به این هشدار است که شناخت‌درمانی به‌عنوان یک راه‌حل و رویکرد درمانی، استعداد عظیمی برای تبدیل شدن به ضدّ خود را دارد و تدبیر ترمیمی می‌تواند به تدبیر تخریبی منجر شود. اما پرسش مهم و عینی در این مرحله این است که فرایند شناخت‌درمانی در مسیر اثرگذاری بر مخاطبان متدین خود، در معرض چه نوع آسیب‌ها و مخاطراتی قرار دارد و چگونه ممکن است این سازوکار درمانی به سازوکار تخریبی منتهی شود؟ برای پاسخ به این پرسش، به محورهای پنج‌گانه در فرازهای آتی خواهیم پرداخت و تلاش می‌کنیم در چهارچوب آن‌ها پاره‌ای از آسیب‌های ناپیدا در این مسیر را برملا سازیم.